

Kołodziej, Wincenty / Ruta, Zygmunt

Stan organizacyjny szkolnictwa w okręgu szkolnym krakowskim w okresie Rządu Jedności Narodowej (lipiec 1945 - styczeń 1947)

Rozprawy z Dziejów Oświaty 19, 175-200

1976

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WINCENTY KOŁODZIEJ, ZYGMUNT RUTA

STAN ORGANIZACYJNY SZKOLNICTWA W OKRĘGU
SZKOLNYM KRAKOWSKIM W OKRESIE RZĄDU JEDNOŚCI
NARODOWEJ (LIPIEC 1945 — STYCZEŃ 1947)

STANOWISKO PARTII POLITYCZNYCH I ZAWODOWEJ ORGANIZACJI
NAUCZYCIELSKIEJ WOBEC REFORMY SZKOLNEJ

W dniu 28 czerwca 1945 r. prezydent KRN powołał Rząd Jedności Narodowej, w którym tekę ministra oświaty objął Czesław Wycech, związany z ruchem ludowym. Zamierzenia nowego rządu w dziedzinie oświaty przedstawił premier E. Osóbka-Morawski na ósmej sesji KRN, która odbyła się w lipcu 1945 r. Zapowiedział on podjęcie reformy szkolnej, zmianę dotychczasowego ustroju szkolnego, opracowanie nowych programów nauczania oraz wychowanie dzieci i młodzieży w duchu postępu i demokracji¹. Objęcie kierownictwa Ministerstwa Oświaty przez ludowców, przyjęcie za podstawę reformy szkolnej koncepcji opracowanych jeszcze przez działaczy ZNP w czasie okupacji oraz zbyt powolne tempo przemian systemu nauczania i wychowania zrodziło niepokój wśród działaczy oświatowych PPR i PPS, że dotychczasowa polityka oświatowa i jej ogólne kierunki nie będą realizowane, a uchwały zjazdu łódzkiego nie zostaną wcielone w życie. Chodziło głównie o zahamowanie realizacji ośmioklasowej szkoły powszechnej.

W wywiadzie udzielonym „Życiu Warszawy” minister oświaty Cz. Wycech stwierdził, że „dotychczasowa działalność, prowadzona łącznie z przesuującym się frontem, miała na celu uruchomienie szkolnictwa i zbudowanie aparatu administracji szkolnej, przy czym w odniesieniu do szkolnictwa opierano się na przedwojennych zasadach organizacji. Ten pierwszy etap został zamknięty. W drugiej fazie należy podjąć prace zmierzające do zmian treści nauczania i wychowania, do zmian organizacyjnych. Od września będziemy mieli pierwszy rok szkolny, którym obejmiemy cały teren państwa. Dla realizowania zadań, które są olbrzymie, winna być przeprowadzona ściślejsza współpraca z czynnikami spo-

¹ S. Mauersberg, *Reforma szkolnictwa w Polsce w latach 1944—1948*, Wrocław 1974, s. 102.

lęcznymi. Zostanie zniesiony podział szkół na stopnie organizacyjne, a w konsekwencji znikną klasy wieloletnie. Dalej wprowadzony zostanie częściowo nowy program szkolny. Podjęta zostanie akcja upowszechnienia cenzusu małej matury, realizowana poprzez zdecentralizowaną sieć gimnazjów dostępnych dla absolwentów 7 klas szkoły powszechnej oraz przez sieć skróconych kursów gimnazjalnych i licealnych. W ten sposób, wkraczając na drogę reformy, rozwiążemy jednocześnie odbudowę człowieka i odbudowę kadr zawodowych, a w szczególności rozwiążemy zagadnienie tworzenia nowej inteligencji na szerokiej bazie społecznej warstw robotniczej i chłopskiej”².

W wywiadzie tym, podobnie jak i innych wystąpieniach publicznych, nowy minister oświaty nie nawiązywał do postulatów zjazdu łódzkiego i tu należy szukać głównie źródeł obaw, jakie mieli działacze oświatowi PPR i PPS, jeśli chodzi o sprawę realizacji reformy szkolnej i jej interpretację. Zarządzenie ministra oświaty z dnia 16 lipca 1945 r. w sprawie organizacji roku szkolnego 1945/46³ wprowadzało jednolitość szkoły powszechnej, zasadę klas jednorocznych oraz jednakowy program nauczania dla wszystkich szkół podstawowych. Do czasu opracowania nowego programu miał być realizowany program szkoły powszechnej III stopnia. Brak natomiast zalecenia rozbudowy ośmioklasowych szkół podstawowych. Władze oświatowe stanęły na stanowisku, że realizację 8-letniej szkoły powszechnej należy odłożyć na później, a w pierwszym rządzie należy podjąć wysiłki zmierzające do oparcia organizacji szkolnictwa podstawowego na gęstej sieci szkół wyżej zorganizowanych, które umożliwią wszystkim dzieciom ukończenie szkoły siedmioklasowej. Uruchamianie zaś szkół ośmioklasowych, z natury rzeczy w większych ośrodkach, może jedynie pogłębić istniejące dysproporcje między szkołą na wsi i w mieście i uniemożliwić dzieciom wiejskim kontynuowanie nauki w szkołach średnich.

Działacze oświatowi PPR na posiedzeniu komórki partyjnej w Ministerstwie Oświaty w dniu 22 września 1945 r. stwierdzili, że najbardziej niepokoi odrzucenie przez Ministerstwo Oświaty koncepcji budowy szkoły 8-klasowej, która miała upowszechnić pierwszy stopień wykształcenia na poziomie średnim. Wezwano władze oświatowe do wprowadzenia 8-letki wszędzie tam, gdzie istnieją odpowiednie ku temu warunki lokalowe i kadrowe. Uznano również, że tempo zmian programowych jest niewystarczające. Problem realizacji reformy szkolnej był też przedmiotem narady nauczycieli, członków PPR, która odbyła się w dniach 7 i 8 października 1945 r. w Warszawie. Na naradzie tej domagano się 8-klasowej obowiązkowej szkoły podstawowej, realizującej także określone treści programowe szkoły średniej. Obrady toczyły się pod hasłem, że „re-

² „Życie Warszawy”, nr 191 z 13 VII 1945.

³ Dz. Urz. Min. Oświaty, 1945, nr 2, poz. 62.

forma szkolna jest zagrożona”⁴. W końcowej rezolucji podkreślono, że „reformy szkolne nie może być rozkładane na lata, o ile ma wypełnić podstawowe zadania demokratyzacji szkoły polskiej”. W sprawie reformy ustroju szkolnego wypowiedzieli się również nauczyciele, członkowie PPS, domagając się na zjeździe w Warszawie w dniach 16 i 17 listopada 1945 r. 10-klasowego gimnazjum powszechnego⁵. Przeciw tak rozumianej reformie szkolnej wystąpili działacze PSL, którzy na Kongresie obradującym w Warszawie w dniach od 19 do 21 stycznia 1946 r. podkreślili, że „przedłużenie obowiązku szkolnego nie może być dokonane kosztem wsi, a więc winno nastąpić dopiero po pełnym przekształceniu szkół niżej zorganizowanych w wyżej zorganizowane w środowisku wiejskim, by dopiero potem, równym frontem, organizować ośmioletnią szkołę na wsi i w mieście”⁶. Za koncepcją 8-letniej szkoły wypowiedział się natomiast I Kongres Stronnictwa Demokratycznego, który obradował w lipcu 1946 r.

Województwo krakowskie, jeden z większych ośrodków kulturalnych i naukowych, o słabo rozwiniętym wówczas przemyśle i nielicznej klasie robotniczej było terenem o znacznych wpływach PSL. Szczególnie uwidoczniło się to w środowisku wiejskim, wśród nauczycieli i pracowników administracji szkolnej. Największe wpływy w nauczycielstwie stronnictwo to posiadało w 1946 r. W tym okresie oddziaływanie partii robotniczych było stosunkowo niewielkie⁷.

O wpływach i układzie sił politycznych w tym okresie na terenie Okręgu Szkolnego Krakowskiego świadczy m. in. liczba członków poszczególnych partii i stronnictw politycznych. Układ sił politycznych w oświacie na tym terenie we wrześniu 1946 r. przedstawiał się następująco: PPR — 60, PPS — ok. 200, SL — ok. 300, SD — 176, SP — 80, PSL — 2000⁸. Z powyższych danych liczbowych, które posiadają oczywiście charakter orientacyjny, wynika, że szeregi PSL były tu najliczniejsze. Rosnące wpływy PSL w oświacie począwszy od jesieni 1945 r. oddziaływały w zasadniczy sposób na prowadzenie odpowiedniej polityki kadrowej. Należy pamiętać, że obsadzenie stanowiska kuratora lub inspektora szkolnego nie było wówczas łatwe, gdyż wymagało uzgodnień międzypartyjnych. Prowadziło to niejednokrotnie do licznych tarć i przetargów w celu pozyskania tych funkcji, aby po ich objęciu realizować politykę swej partii. I tak po śmierci Witolda Wyspiańskiego w listopadzie 1945 r. wakowało przez dłuższy czas stanowisko kuratora Okręgu Szkolnego Krakowskiego. Ostatecznie stanowisko to objął przedstawiciel PSL Włodzimierz Gałęcki, który był kuratorem do końca kwietnia 1947 r.

⁴ AZHP 295/XVII — 45. Protokół narady, 7—8 1945 r.; J. Jakubowski, *Polityka oświatowa Polskiej Partii Robotniczej 1944—1948*, Warszawa 1975, s. 147—149.

⁵ Mauersberg, *op. cit.*, s. 108.

⁶ Cytujemy za: Mauersberg, *op. cit.*, s. 109.

⁷ Jakubowski, *op. cit.*, s. 178.

⁸ AZHP. Sprawozdanie Sekcji Oświatowej, sygn. 295/XVII — 3.

Po uzyskaniu wpływów PSL w szerokim tego słowa znaczeniu zaczęto usuwać z administracji szkolnej pracowników należących do partii robotniczych, głównie do PPR. W protokole z konferencji, odbytej w KW PPR w Krakowie w dniach 12—13 IV 1946 r. czytamy: „Szkolnictwem w Polsce, a szczególnie w woj. krakowskim, kierują PSL-owcy, i to nie te czynniki szczerze demokratyczne, ale te, które tworzą w kuratorium własne PSL-owskie kuratorium. Naszych ludzi usuwa się, a na ich miejsce daje „fachowców” z PSL⁹. W związku z zaistniałą sytuacją KOSK w całej rozciągłości poparło koncepcje polityki oświatowej zgłaszane przez ZG ZNP i Ministerstwo Oświaty.

Tymczasem doszło na szczeblu centralnym do uzgodnienia poglądów na temat reformy szkolnej między aktywnym nauczycielskim PPR a PPS. Na wspólnej konferencji, która odbyła się 23 i 24 marca 1946 r., działacze oświatowi tych partii krytycznie ocenili przebieg reformy, potwierdzając zarzuty wysunięte na naradzie nauczycieli, członków PPR, w dniach 7—8 X 1945 r. W 1946 r. podział na dwa obozy, związane z dwiema partiami politycznymi — PPR i PSL, uległ całkowitej polaryzacji. Spór koncentrował się wokół tempa realizacji reformy szkolnej, jej charakteru i upowszechnienia obowiązkowej szkoły ośmioklasowej¹⁰.

PSL stała na stanowisku, że w pierwszym etapie należy dążyć do przekształcania szkół niżej zorganizowanych w szkoły wyższego stopnia organizacyjnego i po stworzeniu w ramach 7-letniego obowiązku szkolnego jednakowych szkół na wsi i w mieście przystąpić do tworzenia sieci szkół ośmioklasowych¹¹. Ponadto działacze oświatowi PSL podnosili, że szkoły ośmioklasowe będą szkołami podstawowymi, a nie zakładami realizującymi skrócony program gimnazjum, o co chodziło aktywowi oświatowemu PPR.

Realizacja powszechnego nauczania 7-letniego według planów Ministerstwa Oświaty miała przebiegać głównie poprzez organizację wiejskich szkół zbiorczych. Zakładano, że w każdej gminie powstanie przynajmniej jedna taka szkoła, która umożliwi dzieciom wiejskim ukończenie siedmioklasowej szkoły powszechnej. Dla realizacji tego postulatu potrzeba było ok. 22 tysięcy nauczycieli, zaspokojenie tych potrzeb według obliczeń Ministerstwa Oświaty mogło nastąpić za 3 lata¹². Argumentowano, że „gdyby w tej chwili wprowadzić 8-latkę drogą radykalnych cięć, to nauczyciele opuszczą wieś, przeniosą się do miasta, bo tam znajdują pracę, a wieś miałaby daleką lichą szkółkę”¹³.

⁹ AKW PZPR w Krakowie, Protokół konferencji KW PZPR, 12—13 IV 1946, sygn. 1/I.

¹⁰ Jakubowski, *op. cit.*, s. 150 i nast.

¹¹ Mauersberg, *op. cit.*, s. 113.

¹² „Chłopski Sztandar”, nr 3 z 20 I 1946.

¹³ „I chociaż część prasy — pisze C. Wycech — nazywa nasz program reakcyjnym, nie ulękniemy się tych ocen i będziemy dążyć do stworzenia jednakowej

Polemikę z tak rozumianą i realizowaną reformą szkolną prowadził aktyw oświatowy PPR i PPS, domagając się realizacji 8-letniego obowiązku szkolnego począwszy od roku 1946/47.

W świetle dotychczasowych badań nie ulega wątpliwości, że „bój o trzecią reformę szkolną” (po reformie rolnej i nacjonalizacji przemysłu) między PPR a PSL — jak podkreśla J. Jakubowski — był częścią zasadniczego sporu między obozem rewolucyjnym a zachowawczym, był odbiciem toczącej się walki politycznej. Poszczególne partie i stronnictwa miały własne programy polityczne, więc ich kierownictwa pragnęły dostosować system oświatowo-wychowawczy do swego programu¹⁴. Sprecyzowany program budowy systemu szkolnego posiadało również Polskie Stronnictwo Ludowe. Trzeba dodać, że w początkowym okresie swej działalności nowe Ministerstwo Oświaty z Cz. Wycechem realizowało program oświatowy opracowany w zasadniczym kształcie w okresie okupacji, który został przedstawiony na zjeździe łódzkim. Punktem wyjścia przy odbudowie i reorganizacji szkolnictwa polskiego po wojnie była ustawa szkolna z 11 marca 1932 r., aktualizowana bieżącymi instrukcjami i zarządzeniami Ministerstwa Oświaty. Dlatego po powstaniu Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej resort oświaty rozpoczął prace nad opracowaniem nowej ustawy szkolnej, odpowiadającej potrzebom państwa ludowego. Przedsięwzięcia Ministerstwa Oświaty nad projektami aktów normatywnych, podjęte w końcu 1945 r. pod kierownictwem Wacława Schayera, dyrektora Departamentu Szkolnictwa Ogólnokształcącego, zakończone zostały w lutym 1946 r. Opracowany wówczas dokument, zmodyfikowany nieco w najbliższych miesiącach, nosił tytuł: *Projekt dekretu o organizacji publicznego systemu oświaty i wychowania narodowego*¹⁵. Według tego projektu kształcenie dzieci i młodzieży miało się odbywać w 8-letniej szkole podstawowej i 4-letnim liceum oraz szeroko rozbudowanej sieci szkół zawodowych, które łącznie z liceami ogólnokształcącymi miały zapewnić całej młodzieży powszechne kształcenie na poziomie średnim¹⁶.

Początkowo PPR pozytywnie oceniała koncepcję przedłożonego systemu oświaty i wychowania narodowego, jednak później pogląd jej uległ modyfikacji. Po konferencji Egzekutywy Nauczycielskiej z członkami PPR w Ministerstwie i przewodniczącym Komisji Oświaty KRN, odbytej w czerwcu 1946 r. sprecyzowano następujące zastrzeżenia przeciwko projektowi ustawy, a mianowicie, że brak w nim postulatów wychowaw-

szkoły dla wsi i miasta w ramach 7-letniego obowiązku szkolnego, aby po zrealizowaniu tej zasady jednym frontem utworzyć 8-letnią szkołę na wsi i w mieście” („Chłopski Sztandar”, nr 3 z 20 I 1946).

¹⁴ Jakubowski, *op. cit.*, s. 149 i nast.

¹⁵ Mauersberg, *op. cit.*, s. 114.

¹⁶ AZGZNP, sygn. 9, tecz. 8; zob. też Mauersberg, *op. cit.*, s. 114—115, oraz Jakubowski, *op. cit.*, s. 155 i nast.

czych, które odpowiadałyby obecnym przemianom w kraju, że dopuszcza się istnienie prywatnych szkół i zakładów wychowawczych, podporządkowuje się Ministerstwu Oświaty także szkoły zawodowe, które zdaniem PPR powinny podlegać ministerstwom, które je organizują¹⁷. Mimo iż projekt ten był dyskutowany kilkakrotnie na posiedzeniach Komisji Oświaty KRN, nie został zatwierdzony przez najwyższe władze państwowe.

Jeśli idzie o stosunek do wspomnianego *Projektu dekretu o organizacji oświaty i wychowania narodowego* na terenie Okręgu Szkolnego Krakowskiego, to spotkał się on wśród działaczy oświatowych i nauczycieli z pełną akceptacją¹⁸. Uważano, że nową reformę szkolną należy odpowiednio przygotować pod względem organizacyjnym, tak „aby nie zastała nauczyciela na wakacjach lub w czasie zajęć szkolnych”¹⁹. Postulowano także, by reformę wprowadzać etapami, a nie jednorazowo. Postulaty te zostały uwzględnione, gdyż w założeniach Ministerstwa Oświaty ustawa miała być realizowana w ciągu 10 lat od chwili wejścia jej w życie, tj. od 1 lipca 1947 r.

Sprawa stosunku zawodowej organizacji nauczycielskiej do prac nad reformą szkolną w pierwszych latach naszej ludowej państwowości wymaga odrębnego studium. Na tym miejscu pragniemy jedynie zasygnalizować problem, bez próby jego pełnego omawiania. Działalność ZNP na terenie Okręgu Szkolnego Krakowskiego w okresie Rządu Tymczasowego charakteryzuje postawa wyczekująca, nieangażowanie się w proces budowy i odbudowy szkolnictwa, organizowanie pomocy dla powracających z obozu nauczycieli. Była to więc działalność minimalistyczna, jak na ówczesne potrzeby. W wyniku powstania Rządu Jedności Narodowej i objęcia funkcji ministra oświaty przez Cz. Wycecha nastąpił okres aktywizacji ZNP. Stanowisko prezesa ZG ZNP przeszło w ręce K. Maja, bliskiego współpracownika Cz. Wycecha. Na Ministerstwo Oświaty zaczęły oddziaływać ZG ZNP i PSL. Nauczycielstwo zaczęło wstępować w szeregi PSL i solidaryzować się z polityką oświatową prowadzoną przez tę partię. W Krakowskim odbyło się w dniu 30 września 1945 r. nadzwyczajne walne zebranie członków ZNP, na którym nauczycielstwo w całej rozciągłości poparło poczynania ZG ZNP²⁰. Do ZG ZNP zaczęły napływać deklaracje zarządów powiatowych, w których podkreślano gotowość służby dla państwa, pełne zaufanie dla władz szkolnych, lojalne podporządkowanie się polityce oświatowej Ministerstwa. Zastrzegano się jednak przed używaniem nauczycielstwa jako „narzędzia do przeprowadzania celów polityki partyjnej jako sprzecznej z ideologią organizacji

¹⁷ Jakubowski, *op. cit.*, s. 156—157.

¹⁸ AKOSK w Krakowie, Sprawozdanie Wydziału Ogólnego KOSK za rok 1946.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ AZGZNP, tecz. 67, sygn. 9.

związkowej i nie mającej nic wspólnego z dobrem państwa i narodu”²¹. O podstawie i atmosferze politycznej wśród nauczycieli w regionie krakowskim najlepiej świadczą zebrania zarządów oddziałów powiatowych ZNP. I tak w dniu 3 lipca 1945 r. na zebraniu w Miechowie prezes Zarządu Okręgu ZNP Roman Serkowski omówił koncepcje funkcjonowania związku w dobie współczesnej i rolę nauczyciela w nowej rzeczywistości²². Podobne zebrania odbyły się w innych miejscowościach. Na zebraniach tych głoszono hasła apolityczności związku. Wspomniany już krakowski zjazd ZNP, który odbył się 30 IX 1945 r., zajął się również ciężką sytuacją materialną nauczycieli. W rezolucji domagano się lepszego zaopatrzenia nauczycieli w żywność, wyjednanie dostatecznego zaopatrzenia w odzież, zadbania o punktualne wypłacanie uposażeń, wyjednanie u władz diet służbowych, czuwania nad sprawiedliwym zaszeregowaniem nauczycieli, zorganizowania ochrony prawnej dla nauczycieli²³. Najbardziej pełna i interesująca była rezolucja uchwalona na zebraniu grodzkim ZNP w dniu 30 września 1945 r., w której wysunięto następujące żądania:

1. Zaliczenia nauczyciela do kategorii pracowników potrzebnych państwu, społeczeństwu, podobnie jak pracowników ciężkiego przemysłu, i dlatego zapewnienia mu minimum egzystencji materialnej opartej na sprawiedliwości, a nie zezwalającej na dużą rozpiętość wynagrodzenia wśród pracowników państwowych [...];

2. Przemyślenia i realizowania wszystkich środków wiodących już do polepszenia, lecz tylko utrzymania na odcinku szkolnym (budownictwo, sprzęt, opał itp.) przez podwyższenie budżetu Ministerstwa Oświaty i budżetów samorządów;

3. Zajęcia się losem emerytów weteranów;

4. Roztoczenia rzetelnej opieki nad uczącą się młodzieżą przez:

a) zwiększenie ilości burs i stypendiów,

b) należyte odżywianie i zaopatrzenie w odzież,

c) polepszenie opieki lekarskiej”²⁴.

Żądania zaspokojenia najpilniejszych potrzeb bytowych nauczycieli zawarte były prawie we wszystkich rezolucjach zebrań plenarnych zarządów oddziałów ZNP, które odbyły się w Okręgu Krakowskim w okresie od sierpnia do października 1945 r.

Kłopoty materialne nauczycieli dominowały także na Walnym Zjeździe Delegatów ZNP, który odbył się w Bytomiu w dniach 25—28 listopada 1945 r. W obradach uczestniczyło około 700 delegatów oraz 200 gości, a wśród nich prezydent KRN Bolesław Bierut, minister oświaty Czesław Wycech, minister kultury i sztuki Wincenty Rzymowski i wojewo-

²¹ AZGZNP, tecz. 68, sygn. 9.

²² AZGZNP, tecz. 217, sygn. 9.

²³ AZGZNP, tecz. 217, sygn. 9. Rezolucje nauczycielstwa krakowskiego.

²⁴ *Ibidem*.

da śląski gen. Aleksander Zawadzki. Z Okręgu Krakowskiego wzięło w Zjeździe udział 50 delegatów, a wnioski z terenu województwa krakowskiego opracowało 5 oddziałów, a mianowicie: Biała, Dąbrowa Tarnowska, Miechów, Nowy Sącz i Nowy Targ²⁵. Sprawy polepszenia bytu materialnego nauczycieli omówiła w swym referacie Władysława Hoszowska, wiceprezes ZG ZNP, domagając się — zgodnie z postulatami ogniw terenowych ZNP — zasadniczych zmian w tym zakresie. Wobec dominacji kwestii upośledzenia materialnego nauczycieli na zjeździe nie było warunków do przedyskutowania założeń nowego ustroju szkolnego i kierunków pracy ideowo-wychowawczej szkoły polskiej. Niemniej delegaci poparli politykę Ministerstwa Oświaty oraz projekty reform oświatowych realizowanych przez administrację szkolną. Oceniając Zjazd Bytomski trzeba pamiętać, że obradował on w atmosferze ostrej walki politycznej toczącej się w kraju, a dla szerokich rzesz nauczycielskich poprawa niezwykle trudnych warunków materialnych była sprawą jak najbardziej żywotną²⁶.

ZMIANY ORGANIZACYJNE W SZKOLNICTWIE

Stopniowa przebudowa ustroju szkolnego, którą rozpoczęto w roku szkolnym 1944/45, miała być dokonywana w oparciu o wytyczne Manifestu PKWN i postanowienia przyjęte na Ogólnopolskim Zjeździe Oświatowym w Łodzi. Mimo podjęcia tam decyzji w sprawie reformy szkolnej, w praktyce jednak ze względu na zmiany, które dokonały się w Ministerstwie Oświaty, nie była ona wcielana w życie. W roku 1945/46 zachowano przedwojenny system szkoły ogólnokształcącej: 7-klasową szkołę powszechną, 4-klasowe gimnazjum i 2-letnie liceum o wydziałach: humanistycznym, matematyczno-fizycznym i przyrodniczym. Przebudowa szkoły miała być prowadzona powoli i stopniowo. Nie oparto się w toku jej realizacji na uchwałach zjazdu łódzkiego, lecz realizowano koncepcje ustroju szkolnego opracowane przez Departament w czasie okupacji hitlerowskiej. Były one odmienne od tych, które postulowała PPR, a więc nie radykalne i niezbyt gruntowne. Trzeba jednak dodać, że nie przekreślono dotychczasowych osiągnięć resortu oświaty, jak zniesienie w 1944 r. trójstopniowości organizacyjnej i programowej szkół powszechnych. Wydane w dniu 16 lipca 1945 r. zarządzenie ministra oświaty w sprawie organizacji roku szkolnego 1945/46 wprowadzało jednolitość szkoły powszechnej, zasadę klas jednorocznych i jednakowy program dla wszystkich szkół powszechnych. Podjęto również decyzje o tworzeniu klas se-

²⁵ Wnioski dotyczyły przeważnie spraw bytowych. AZGZNP, tecz. 63, sygn. 9.

²⁶ VIII Krajowy Zjazd Delegatów ZNP w Bytomiu. Protokoły, AZGZNP, Wydział Organizacyjny, 9/62—63. Szerzej na temat zjazdu Krajowego ZNP w Bytomiu zob. Mauersberg, *op. cit.*, s. 139—147 oraz Jakubowski, *op. cit.*, s. 167—168.

mestralnych dla uczniów opóźnionych w nauce. Krokiem zmierzającym do likwidacji skutków wojny i okupacji było stworzenie obok normalnych 4-klasowych gimnazjów i 2-klasowych liceów skróconych form kształcenia w postaci 2-letniej szkoły gimnazjalnej o ustroju semestralnym dla młodzieży opóźnionej i 3-letniej szkoły średniej dla starszej młodzieży, realizującej systemem semestralnym program gimnazjum i liceum. Podstawy prawne dla dokonywanych wówczas przeobrażeń ustroju szkolnego stworzył dekret Rady Ministrów z dnia 23 listopada 1945 r. o organizacji szkolnictwa w okresie przejściowym²⁷. Sankcjonował on zmiany, które już wprowadzono, znosząc m. in. podział szkoły na trzy szczeble programowe i trzy stopnie organizacyjne. Dekret utrzymywał te postanowienia ustawy z 1932 r., które miały na celu zrównanie pod względem prawnym szkoły ogólnokształcącej ze szkołą zawodową, nie cieszącą się ciągle większą popularnością.

Równoległe ze zmianami organizacyjnymi Ministerstwo Oświaty podjęło wysiłki zmierzające do opracowania programów dla szkół powszechnych i modyfikacji treści programowych szkolnictwa średniego ogólnokształcącego i zawodowego stosownie do przemian społeczno-politycznych oraz kierunku i tempa rozwoju gospodarczego kraju. Wprowadzone w roku szkolnym 1945/46 nowe plany godzin i zmiany programowe stanowiły ważny element w procesie przystosowania szkoły do nowych warunków życia w naszym kraju. Ministerstwo Oświaty przyjęło zasadę, że należy opracowywać programy przejściowe, które nie spowodują głębokich wstrząsów i nie odbiją się ujemnie na procesie kształcenia i wychowania dzieci i młodzieży. Takie stanowisko było niewątpliwie słuszne, gdyż pozwalało na sprawdzenie w praktyce wartości dydaktycznych i wychowawczych różnych projektów. Na długofalowe eksperymenty pedagogiczne brak jednak było czasu, dlatego nie ustrzeżono się błędów, do których trzeba przede wszystkim zaliczyć przeładowanie programów nauczania i niedostosowanie zawartych tam treści do rozwoju umysłowego uczniów.

Następny rok szkolny, tj. 1946/47, stanowi dalszy etap w procesie budowy jednolitej szkoły ogólnokształcącej. W instrukcji o organizacji szkolnictwa w roku szkolnym 1946/47 zwrócono uwagę na konieczność pełnej realizacji powszechności nauczania, uruchamiania szkół nieczynnych, podnoszenia stopnia organizacyjnego szkół i dalszego usuwania skutków wojny²⁸. W tym roku rozpoczęto realizację 8-klasowej szkoły powszechnej, którą zalecił wprowadzić zjazd łódzki. Otóż na mocy rozporządzenia ministra oświaty z czerwca 1946 r. w kilkudziesięciu powiatach na terenie całego kraju wprowadzono 8-letni obowiązek szkolny²⁹.

²⁷ Dz. U. RP, 1946, nr 2, poz. 97.

²⁸ Mauersberg, *op. cit.*, s. 118; Dz. Urz. Min. Oświaty, 1946, nr 5, poz. 138.

²⁹ Mauersberg, *op. cit.*, s. 117—118.

Z naszego okręgu eksperymentem tym objęte zostały dwa powiaty, a mianowicie: bialski i tarnowski, posiadające odpowiednie warunki lokalowe, korzystną sieć szkolną oraz wykwalifikowaną kadrę nauczycielską. Tworzenie sieci szkół 8-klasowych nastąpiło poprzez przedłużenie o jeden rok nauki tam, gdzie była już przedtem szkoła 8-letnia, a w wybranych miejscowościach w szkołach 7-klasowych dodano klasę VIII. Trzeba podkreślić, że w województwie krakowskim zdołano to zagadnienie pod względem organizacyjnym pomyślnie rozwiązać. W najbliższych latach przewidywano rozbudowę klas VIII w szkołach podstawowych i redukcję klas gimnazjalnych, wskutek czego mieliśmy otrzymać 8-klasową szkołę sześcioklasową podstawowego i 4-letnią szkołę średnią ogólnokształcącą i zawodową.

Stosunek ogółu nauczycieli, a także rodziców na omawianym terenie do realizacji 8-klasowej szkoły podstawowej był od samego początku bardzo pozytywny. Dzięki temu udało się inspektorom szkolnym pokonać liczne trudności w przygotowywaniu tej akcji, jak np. zapewnienie potrzebnej liczby sal szkolnych. Były jednak spore trudności w dziedzinie dydaktycznej. Najdotkliwiej dał się odczuć brak pomocy naukowych i podręczników, pracowni szkolnych, a także nauczycieli o dodatkowych kwalifikacjach³⁰. Odbudowa szkolnictwa po wojnie napotkała w Krakowskim przeszkody lokalowe i częściowo kadrowe. W celu złagodzenia trudnej sytuacji w szkolnictwie na terenie Okręgu Szkolnego Krakowskiego odbyła się w dniach 17 i 18 lipca 1945 r. pierwsza konferencja inspektorów szkolnych, zwołana z inicjatywy Kuratorium³¹. Na konferencji tej Kuratorium zwróciło się do nadzoru pedagogicznego i aktywu oświatowego z apelem, aby niezwłocznie przystąpiono do prac nad uruchomieniem wszystkich punktów szkolnych. Liczba ich wynosiła 50 (w listopadzie sięgała aż 67). Przyczyną tego zjawiska był głównie brak izb lekcyjnych i mieszkań dla nauczycieli. Występowało ono szczególnie jaszkawo na terenach podgórskich i najbardziej dotkniętych działaniami wojennymi. Celem uruchomienia szkół nieczynnych, należało, zdaniem Kuratorium, wykorzystywać aktywność społeczną i zaangażowanie nauczycieli. Inspektorom szkolnym udzielono instrukcji, jakimi zasadami winni się kierować przy obsadzie stanowisk nauczycielskich. Według tych wskazań zalecano przyjmować do pracy nauczycieli niekwalifikowanych w szkołach o większej liczbie nauczycieli, gdzie będą mogli łatwiej w krótkim czasie uzupełnić swe kwalifikacje. W pierwszej kolejności należało jednak angażować nauczycieli emerytów oraz wznowić werbunek na

³⁰ APAN w Krakowie, tec. 28a. Materiały Zespołu Badawczego Dziejów Oświaty w latach okupacji hitlerowskiej 1939—1945.

³¹ AAN, Zespół Min. Oświaty, tec. 3—4, sygn. 31. Na ogólną liczbę 16 powiatów utworzono 16 inspektoratów szkolnych. Poza inspektorami było wówczas 19 podinspektorów, z czego 6 osób nowych. Pozostali to przedwojenni pracownicy administracji szkolnej.

kursy nauczycielskie wśród posiadających wykształcenie średnie. Zwrócono też uwagę na zjawisko ucieczki z zawodu i podejmowania pracy w innych, lepiej płatnych resortach. Występowało ono szczególnie w powiatach: żywieckim, olkuskim, limanowskim i nowotarskim³². Drugim ujemnym i masowym zjawiskiem były starania nauczycieli o przenoszenie ich ze wsi do miasta. Kuratorium zaleciło inspektorom szkolnym stanowczo temu przeciwdziałać.

Uporządkowaniu problematyki szkolnictwa średniego na terenie Okręgu służyła konferencja dyrektorów szkół, zwołana do Krakowa przez Kuratorium w dniach 25—26 lipca 1945 r.³³ Przedstawiono na niej podstawowe założenia polityki oświatowej nowo utworzonego Ministerstwa Oświaty i plany Kuratorium w zakresie szkolnictwa średniego. Zwrócono uwagę, że struktura średniej szkoły ogólnokształcącej na obecnym etapie nie ulegnie zmianie. Podnieść się ma stopień organizacyjny szkoły powszechnej przy jednoczesnym redukowaniu klas gimnazjalnych, tak aby w niedalekiej przyszłości stworzyć dobrą, początkowo 7-letnią szkołę powszechną, przedłużoną później do ośmiolatki, i 4-letnie liceum. Stwierdzono dalej, że w miejscowościach, gdzie są odpowiednie warunki lokalowe i kadrowe, należy tworzyć 8-klasowe obowiązkowe szkoły powszechne, a absolwentów tych szkół przyjmować do II klasy gimnazjalnej. Kuratorium apelowało także o zahamowanie zjawiska odpływu nauczycieli do innych zawodów, stwierdzając, że „faktyczny ubytek nauczycieli wynosi rocznie 40/0, co jest zjawiskiem bardzo niekorzystnym”³⁴.

Mimo tych trudności na terenie Okręgu Krakowskiego można odnotować w omawianym okresie duże osiągnięcia w dziedzinie szkolnictwa powszechnego i średniego.

SZKOLNICTWO POWSZECHNE

W skali Okręgu Szkolnego szkoły powszechne ulegały powolnemu wprawdzie, ale systematycznemu rozwojowi. W 1945 r. na ogólną liczbę 1745 szkół nieczynnych było 113. Pracowało 6637 nauczycieli, a niedobór wynosił 1062. Liczba dzieci w szkołach sięgała 345 095, zaś poza szkołą pozostawało 1662 dzieci w wieku obowiązku szkolnego³⁵. Ważnym problemem, w którym Kuratorium uporało się należycie, było opracowanie właściwej sieci szkolnej. W zakresie rozbudowy szkolnictwa podstawowego krakowskie władze szkolne reprezentowały pogląd, iż „konieczną jest rzeczą, aby każde dziecko, bez względu na miejsce zamieszkania,

³² AAN, Zespół Min. Oświaty, tecz. 2, sygn. 31.

³³ AAN, Zespół Min. Oświaty, tecz. 8, sygn. 31.

³⁴ AAN, Zespół Min. Oświaty, tecz. 10, sygn. 31. Pismo KOSK do Ministerstwa Oświaty (bez daty).

³⁵ AAN, Zespół Min. Oświaty, tecz. 132, sygn. 30.

miało możliwość ukończenia pełnej szkoły powszechnej”. Ponieważ nie można było jednocześnie podnosić stopnia organizacyjnego wszystkich szkół wiejskich, postanowiono, że w miejscowościach o mniejszej liczbie dzieci tworzone będą szkoły o 1 lub 2 nauczycielach, realizujące program w zakresie 4 klas. Po ukończeniu szkół niżej zorganizowanych uczeń miał kontynuować naukę w szkole zbiorczej o większej liczbie nauczycieli, która lepiej mogła przygotować młodzież do podjęcia nauki w szkołach średnich. I tak w r. 1946 Okręg Krakowski miał szkół³⁶:

o 1 nauczycielu	— 156 —	9 ⁰ / ₀
o 2 nauczycielach	— 496 —	28 ⁰ / ₀
o 3 nauczycielach	— 337 —	19 ⁰ / ₀
o 4 i więcej nauczycielach	— 760 —	44 ⁰ / ₀
<hr/>		
Razem	1745 —	100 ⁰ / ₀

Z tego 648 szkół, tj. 37⁰/₀, nie realizowało jeszcze pełnego programu ze względu na brak 1300 nauczycieli. Z zachowanych materiałów wynika, że najgorsza sytuacja w szkolnictwie była w Nowym Targu, gdzie nie uczono jeszcze w 15 szkołach, a obciążenie nauczyciela było największe. Przyczyna tego stanu tkwiła w braku nauczycieli i bazy materialnej. Szkolnictwo powszechne w powiecie nowotarskim posiadało 129 budynków z 266 izbami, wynajmowano natomiast 18 budynków ze 116 salami lekcyjnymi. Ponadto brakowało 2025 ławek, 100 tablic, 77 szaf i 614 stołów³⁷. W r. 1946 w budowie były tu cztery budynki szkolne, a przygotowywano dokumentację dla pięciu. Zachodziła konieczność budowy 18 szkół, a rozbudowy 34. Warto podać, że budżet gmin na rok 1946, bez Zakopanego, wynosił 21 milionów złotych, z tego na oświatę przeznaczono 5 milionów³⁸. W innych powiatach sytuacja była znacznie lepsza, bo np. w powiecie brzeskim na ogólną liczbę 93 szkół o niepełnej obsadzie było 46, pracowało tu ogółem 347 nauczycieli.

W Okręgu Szkolnym Krakowskim w 1946 r. liczba dzieci w wieku szkolnym wynosiła 348 375, w tym 332 985 uczniów. Świadczy to, iż 16 390 dzieci, czyli 5⁰/₀, pozostawało poza szkołą³⁹. To, że nie realizowano w pełni zasady powszechności nauczania podstawowego, spowodowane było brakiem budynków szkolnych, brakiem nauczycieli, a także odpowiedniej liczby mieszkań dla nauczycieli. Dość powiedzieć, że na terenie Okręgu potrzeba było w roku szkolnym 1946/47 ok. 1700 budynków szkolnych,

³⁶ AAN, Zespół Min. Oświaty, tecz. 130, sygn. 31.

³⁷ AKOSK w Krakowie. Sprawozdanie Wydziału Szkół Podstawowych.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ AAN, Zespół Min. Oświaty, tecz. 130, sygn. 31.

w 351 trzeba było przeprowadzić kapitalny remont. Na ten cel przeznaczono 15 milionów złotych. Z Ministerstwa Odbudowy uzyskano 13 milionów, a resztę miał pokryć samorząd⁴⁰.

SZKOLNICTWO ŚREDNIE OGÓLNOKSZTAŁCĄCE

Prace nad przebudową i demokratyzacją szkolnictwa średniego ogólnokształcącego prowadzone były systematycznie w latach 1945—1947. Nie zmieniono od razu przedwojennej struktury organizacyjnej, ani też nie wprowadzono natychmiast nowych treści nauczania, ale w szybkim tempie dokonano niezbędnej aktualizacji, dzięki której zostało zmienione oblicze ideowe szkoły średniej i jej funkcja społeczna. Na mocy rozporządzenia władz oświatowych uelastyczniony został istniejący system organizacyjny, szkołę średnią udostępniono młodzieży w różnym wieku i o różnym poziomie przygotowania naukowego. Przy przyjmowaniu uczniów do odpowiednich klas uwzględniono także przygotowanie zdobyte na kompletach tajnego nauczania. Egzamin wstępny do odpowiedniej klasy szkoły średniej mogła również składać młodzież, która przerabiała program drogą samokształcenia.

Ze względu na dużą lukę, jako powstała w kształceniu na poziomie średnim w okresie okupacji, z drugiej zaś strony wobec zapotrzebowania na pracowników o wyższym poziomie wykształcenia i przygotowania fachowego, powstała konieczność jak najszybszego zwiększenia liczby młodzieży kształcącej się na szczeblu szkoły średniej. Zgodnie z zasadami demokratyzacji szkolnictwa władze oświatowe zmierzały do objęcia zasięgiem tego kształcenia młodzieży z różnych środowisk i klas społecznych. Chodziło w pierwszym rzędzie o wyrównanie dotychczasowej krzywdy, spowodowanej odsunięciem od szkoły średniej młodzieży chłopskiej i robotniczej, pracującej i tej, która mieszkała daleko od gimnazjum i liceum. Według planu Ministerstwa Oświaty kształcenie na poziomie gimnazjalnym nie miało być niczym ograniczone, zastępując w okresie przejściowym realizację zasady powszechności nauczania. Zwrócono także uwagę, że średnia szkoła ogólnokształcąca może przygotowywać nauczycieli szkół powszechnych. Absolwenci szkoły średniej, po uzupełnieniu wiadomości z przedmiotów pedagogicznych, mogli stanowić dobrze przygotowaną kadrę dla szkół powszechnych, gdzie zapotrzebowanie było olbrzymie.

Kwalifikacje zawodowe nauczycieli szkół średnich ogólnokształcących regulowało rozporządzenie ministra WRiOP z dnia 12 IV 1937 r.⁴¹ Na mocy tego rozporządzenia pełne kwalifikacje do nauczania w gimnazjum i liceum posiadał ten, kto ukończył studia uniwersyteckie i złożył egza-

⁴⁰ AKOSK w Krakowie. Sprawozdanie Wydziału Szkolnictwa Powszechnego za rok 1946.

⁴¹ Dz. Urz. Min. WRiOP, 1937, nr 5, poz. 125.

min państwowy. Uwzględniając trudne warunki okresu powojennego, minister oświaty zarządzeniem z dnia 12 IX 1945 r. zwolnił od składania egzaminu pedagogicznego tych nauczycieli, którzy przed wybuchem II wojny światowej ukończyli studia i zostali dopuszczeni do egzaminu i nie zdołali go złożyć przed odpowiednią komisją. Duże zapotrzebowanie na nauczycieli szkół średnich doprowadziło do tego, że zatrudniono też osoby bez dyplomów uprawniających do nauczania w szkołach tego typu. Zgodnie z rozporządzeniem ministra oświaty z dnia 11 maja 1946 r. do pracy w szkolnictwie średnim zostały dopuszczone te osoby, które miały co najmniej 30 lat i świadectwo dojrzałości szkoły średniej ogólnokształcącej lub zakładu kształcenia nauczycieli stopnia średniego.

Organizacja szkoły średniej ogólnokształcącej przybrała w omawianym okresie dość zróżnicowaną strukturę. Pierwsza forma kształcenia na poziomie średnim to gimnazja:

a) gimnazja 4-letnie. Klasa I tego gimnazjum miała charakter klasy wyrównawczej. Natomiast do klasy II przyjmowano absolwentów VII klasy szkoły powszechnej,

b) skrócona 2-letnia szkoła gimnazjalna o ustroju semestralnym dla młodzieży opóźnionej,

c) gimnazja dla dorosłych dzienne i wieczorowe.

Drugą formę kształcenia stanowiła licea:

a) 2-letnie liceum z podziałem na wydziały humanistyczny, matematyczno-fizyczny i przyrodniczy,

b) jednoroczna klasa wstępna przy liceach pedagogicznych i zawodowych o charakterze uzupełniającym dla tej młodzieży, która ukończyła 2 lub 3 klasy gimnazjalne i zamierzała przygotować się do zawodu nauczycielskiego względnie wstąpić do liceum zawodowego,

c) skrócona 3-letnia szkoła średnia o ustroju semestralnym dla młodzieży starszej, obejmująca zasadnicze elementy programu gimnazjum i liceum,

d) 2-letnie liceum dla dorosłych⁴².

Odnosnie do przyjmowania uczniów do szkół średnich w roku szkolnym 1945/46 należało według zarządzenia ministra oświaty zwrócić uwagę na młodzież wiejską, robotniczą i pracującą, jednak z zachowaniem zasady, aby rozpiętość wieku w gimnazjum nie była zbyt duża. Zarządzenie podkreśla, że „dopuszczalna jest tolerancja do lat 3, licząc od dolnej granicy wieku. Przy przyjmowaniu np. do klasy I obowiązuje 12 rok życia i może być podwyższony najwyżej do lat 15”. Licząc się z upowszechnieniem gimnazjów i stworzeniem możliwości dostania się do tych szkół młodzieży chłopskiej i robotniczej zarządzenie zaleca, „tworzyć bursy i internaty oraz fundusze stypendialne”.

⁴² Zarządzenie ministra oświaty z dnia 16 VII 1945 r. w sprawie organizacji szkolnictwa w roku szkolnym 1945/46 w szkolnictwie ogólnokształcącym i zakładach kształcenia nauczycieli (Dz. Urz. KOSK, 1945, nr 1—6).

Sieć państwowych szkół średnich ogólnokształcących według zalecenia Ministerstwa Oświaty powinna w pierwszej kolejności uwzględniać potrzeby środowiska wiejskiego, które do tej pory miało utrudniony dostęp do tych szkół. Oprócz szkół państwowych mogły być organizowane szkoły prywatne, mające oparcie w samorządzie terytorialnym, co wymagało specjalnej zgody władz oświatowych.

Tabela 1. Skład społeczny młodzieży w klasach I niektórych szkół średnich Okręgu Szkolnego Krakowskiego w r. szk. 1946/47

Miejscowość	Typ szkoły	Uczniów w klasie	Pochodzenie społeczne			
			chłop.	robot.	inne	intel.
Bochnia	Państw. Gimn. i Lic. im. Króla Kazimierza Wielkiego	38	12	16	7	3
Tarnów	I Państw. Gimn. i Lic. im. K. Brodzińskiego	41	10	15	12	4
Oświęcim	Państw. Gimn. i Lic. im. S. Konarskiego	43	12	17	9	5
Olkusz	Państw. Gimn. i Lic. Koed. im. Króla Kazimierza Wielkiego	46	22	14	6	4
Kraków	X Państw. Gimn. i Lic. im. Królowej Wandy	41	3	11	18	9
Kraków	V Państw. Gimn. i Lic. im. J. Kochanowskiego	43	2	16	22	3
Kraków	Pryw. Gimn. im. Ks. A. Kordeckiego	36	—	15	9	12
Kraków	Pryw. Gimn. Żeńskie im. Królowej Jadwigi	39	—	12	11	16
Limanowa	Państw. Gimn. i Lic. Koed.	42	18	15	6	3
Rabka	Pryw. Gimn. i Lic. Koed. dra Wieczorkowskiego	45	8	14	16	7
Ujanowice	Samorządowe Gimn. Koed.	37	21	9	4	3
Wolbrom	Miejskie Gimn. Koed.	35	17	7	9	2

Na terenie Okręgu Szkolnego Krakowskiego w 1945 r. było 31 państwowych szkół średnich ogólnokształcących z 14 920 uczniami, a już w 1946 r. było ich 35 z 15 035 uczniami⁴³. Prywatnych szkół średnich było wówczas 62 z ogólną liczbą 12 008 uczniów. Łącznie więc w Okręgu Krakowskim w roku szkolnym 1945/46 czynnych było 97 szkół średnich ogólnokształcących, w których pobierało naukę 27043 uczniów. Liczba nauczycieli etatowych w 1945 r. wynosiła 570, a w 1946 r. 581. Na etatach pomocniczych pracowało 177 nauczycieli. W sumie w szkolnictwie średnim ogólnokształcącym zatrudnionych było w Okręgu 1534 nauczy-

⁴³ AKOSK w Krakowie. Sprawozdanie Kuratorium Szkolnego za rok 1946.

cieli, z czego aż 760 opłacano z funduszy prywatnych⁴⁴. Internaty i bursy znajdowały się przy 19 szkołach państwowych i 18 szkołach prywatnych.

Dla młodzieży starszej zorganizowano na terenie Okręgu kursy semestralne o charakterze skróconym. W powiecie nowotarskim np. zorganizowano je przy 5 szkołach, a mianowicie: w Nowym Targu, Zakopanem, Krościenku, Poroninie i Rabce. Było w nich zatrudnionych 72 nauczycieli, a naukę pobierało 1264 uczniów.

Istotnym osiągnięciem szkolnictwa średniego ogólnokształcącego w Okręgu Szkolnym Krakowskim było polepszenie składu społecznego uczniów. Na podstawie analizy sprawozdań wizytatorów KOSK i dyrekcji szkół można stwierdzić wyraźny wzrost liczby młodzieży robotniczej i chłopskiej w szkołach średnich ogólnokształcących.

Skład społeczny młodzieży w wybranych klasach I niektórych szkół średnich w roku szkolnym 1946/47 ilustruje tabela 1.

SZKOLNICTWO ZAWODOWE

Odbudowa zniszczonego kraju, rozwój przemysłu i rolnictwa, powstanie nowych gałęzi produkcji oraz rozwój nauki i techniki stwarzały podstawy do rozwoju szkolnictwa zawodowego. Przy rozbudowie i upowszechnianiu kształcenia zawodowego liczone się z istniejącymi wówczas realnymi warunkami, a więc ze spuścizną okresu międzywojennego oraz skutkami polityki okupanta hitlerowskiego. Rozwój szkół zawodowych określały warunki materialno-lokalowe, jakimi dysponowały ówczesne władze oświatowe, oraz możliwości kadrowe. W roku szkolnym 1937/38 były w Polsce 104 szkoły zawodowe typu średniego, uczyło się w nich 8400 młodzieży, a w 453 szkołach typu gimnazjalnego 62 600 uczniów. We wszystkich szkołach zawodowych poza artystycznymi, zatrudniano 2386 nauczycieli etatowych⁴⁵. Szkolnictwo doksztalające zawodowe, które w warunkach niedorozwoju organizacyjnego i programowego szkół powszechnych w okresie II Rzeczypospolitej kompensowało głównie braki wykształcenia dorastającej młodzieży, nie miało większego znaczenia dla startu przy tworzeniu nowego systemu szkolnictwa zawodowego dostosowanego do warunków ekonomiczno-społecznych i politycznych. Szkoły doksztalające nie dysponowały przeważnie własnymi pomieszczeniami i warsztatami oraz zatrudniały stosunkowo niewielki procent etatowych nauczycieli⁴⁶. System szkolnictwa zawodowego, ukształtowany w oparciu o ustawę jędrzejewiczowską z 1932 r., w minimalnym stopniu odpo-

⁴⁴ AKOSK w Krakowie. Sprawozdania Wydziału Szkolnictwa Średniego Ogólnokształcącego.

⁴⁵ *Mały rocznik statystyczny* 1939.

⁴⁶ K. Trzebiatowski, *Organizacja szkolnictwa w Polsce Ludowej*, Warszawa 1972, s. 128.

wiadał stale rosnącym potrzebom gospodarki Polski Ludowej. Różne gałęzie gospodarki narodowej wymagały dopływu wykwalifikowanych robotników i techników. W tej sytuacji zmobilizowano wszystkie środki w celu odbudowy i rozbudowy oraz modernizacji szkolnictwa zawodowego na miarę potrzeb gospodarczo-społecznych kraju. Nic więc dziwnego, że problematyka szkolnictwa zawodowego znalazła powszechne zrozumienie działaczy oświatowych, partii politycznych, Związku Nauczycielstwa Polskiego i Ministerstwa Oświaty. Dowodzą tego m. in. konferencja przedstawicieli resortów, którym podlegały szkoły zawodowe, u Ministra Oświaty w marcu 1945 r. oraz dyskusje w Sekcji Szkół Zawodowych ZNP, prowadzone w dniach od 17 do 19 maja tegoż roku⁴⁷. Proponowane tam rozwiązania natury koncepcyjno-programowej i organizacyjnej nie odbiegały zasadniczo od ustawy jędrzejewiczowskiej z 11 marca 1932 r. i rozporządzenia ministra WRiOP z dnia 21 listopada 1933 r. Problemom szkolnictwa zawodowego poświęcono także sporo uwagi na posiedzeniu Komisji Szkół Zawodowych w czasie Zjazdu Oświatowego w Łodzi w maju 1945 r. W tym też roku odbył się w Warszawie zwołany przez Związek Nauczycielstwa Polskiego I Zjazd Oświaty Zawodowej w dniach 15—18 października. Na zjeździe tym dyskutowano nad rolą szkolnictwa zawodowego w postępie społeczno-gospodarczym i kulturalnym Polski Ludowej. Wskazywano, że struktura szkolnictwa zawodowego jest przestarzała, a nowe rozwiązania w tym zakresie muszą uwzględniać nowoczesną produkcję, opartą na postępie nauki i techniki. Zarówno w referatach i dyskusji Zjazd stanął na stanowisku, że należy jednak najpierw dokonać reformy szkoły powszechnej jako fundamentu dla szkół zawodowych. Po upowszechnieniu ośmioklasowej szkoły powszechnej należy wprowadzić nowy model szkolnictwa zawodowego, dostosowany do potrzeb społeczno-gospodarczych. Na miejscu dotychczasowego gimnazjum i liceum zawodowego miała powstać 3-letnia licealna szkoła zawodowa. Ze względu jednak na różny profil zawodowy czas kształcenia zawodowego powinien trwać od 3 do 5 lat. W rezolucji końcowej wysunięto postulat dotyczący koordynacji zarządzania szkolnictwa zawodowego przez Ministerstwo Oświaty⁴⁸.

W latach 1945—1947 szkolnictwo zawodowe opierało się nadal na zasadach ustrojowych zawartych w ustawie z 1932 r., zmodyfikowanych jednak stosownie do potrzeb rozwijającego się przemysłu, handlu, rzemiosła i rolnictwa. Dla młodzieży, która nie posiadała odpowiedniego przygotowania do klasy I tworzono przy gimnazjach i liceach zawodowych klasy przygotowawcze. W drodze wyjątku zalecano w r. 1945/46 przyjmować do klasy I 3-letnich gimnazjów zawodowych młodzież starszą, lecz nie więcej niż o dwa lata, po ukończeniu 6 oddziałów szkoły

⁴⁷ Mauersberg, *op. cit.*, s. 68—69.

⁴⁸ I Zjazd Oświaty Zawodowej w Polsce, „Szkoła Zawodowa”, 1945, nr 2—3.

powszechnej. W liceach zawodowych górną granicę wieku podniesiono do 22 lat. Młodzież, która ten wiek przekroczyła, skierowana została do szkół zawodowych dla dorosłych, czynnych w godzinach popołudniowych i wieczornych⁴⁹.

Na przeszkodzie w upowszechnieniu szkolnictwa zawodowego stały nie tylko zniszczenia materialne i brak wykwalifikowanej kadry nauczycielskiej, ale także ukształtowane w ubiegłych latach postawy i poglądy że głównie szkoła ogólnokształcąca zapewnia młodzieży warunki wszechstronnego rozwoju fizycznego, moralnego i umysłowego.

Wpisy na rok szkolny 1945/46 do szkół zawodowych w Okręgu Szkolnym Krakowskim potwierdziły te opinie oraz wykazały, że społeczeństwo nie było właściwie zorientowane co do warunków przyjęcia i kierunków szkolenia zawodowego. W najbliższych latach trzeba było dokonać zasadniczego przełomu w świadomości społeczeństwa, aby szkoła zawodowa stanowiła równie wartościową drogę kształcenia jak średnia ogólnokształcąca. Potrzeby ekonomiczno-społeczne regionu krakowskiego i kraju wymagały skierowania znacznej liczby młodzieży do szkół zawodowych różnych typów i temu problemowi Kuratorium poświęciło sporo uwagi. Szkoły zawodowe, organizacje gospodarcze i społeczne zostały zobowiązane do podjęcia akcji programowo-informacyjnej w porozumieniu z inspektoratami szkolnymi i dyrekcjami szkół ogólnokształcących oraz kierownictwami szkół powszechnych. W tym celu także Kuratorium wydało materiały propagandowe o szkolnictwie zawodowym, w którym zawarto wszelkie informacje w tym zakresie.

Mimo sporych trudności natury materialnej, lokalowej i kadrowej szkolnictwo zawodowe w Okręgu Szkolnym Krakowskim rozwijało się dynamicznie. Ten szybki rozwój szkolnictwa najlepiej ilustrują dane statystyczne. Jeśli w dniu 1 kwietnia 1945 r. były w Okręgu 44 państwowe szkoły zawodowe z 645 nauczycielami i 42 szkoły prywatne z 458 nauczycielami o łącznej liczbie 12 710 uczniów, to w roku następnym na dzień 1 kwietnia mieliśmy już 63 szkoły państwowe z 875 nauczycielami i 53 szkoły prywatne zatrudniające 418 nauczycieli, z ogólną liczbą 14 155 uczniów⁵⁰.

Po wojnie nastąpił także szybki rozwój szkolnictwa rolniczego i szkół doksztalających zawodowych. I tak w dniu 1 kwietnia było w Okręgu 26 szkół doksztalających zawodowych o liczbie 253 nauczycieli i 6177 uczniów, a już w 1946 r. (1 IV) zarejestrowane były 44 szkoły doksztalające o liczbie 398 nauczycieli i 8392 uczniów⁵¹. Łącznie więc na terenie podległym Kuratorium czynnych było w 1945 r. 112 różnego rodzaju

⁴⁹ Instrukcja z dnia 1 VIII 1945 w sprawie organizacji roku szkolnego 1945/46 w szkolnictwie zawodowym. Materiały Wydziału Szkolnictwa Zawodowego KOSK w Krakowie.

⁵⁰ AKOSK w Krakowie, Materiały Wydziału Szkół Zawodowych.

⁵¹ *Ibidem*.

szkół zawodowych z liczbą 1356 nauczycieli i 18 887 uczniów, a w r. 1946 funkcjonowało już 170 szkół z 1681 nauczycielami i 22 447 uczniami. Natomiast w 1947 r. czynnych było 22 państwowe szkoły przemysłowe, 14 niepaństwowych, 11 szkół handlowych i spółdzielczych państwowych i 26 niepaństwowych, 2 szkoły gospodarcze żeńskie państwowe i 7 niepaństwowych, 82 szkoły rolnicze i 69 szkół zawodowych doksztalających⁵². Tych ostatnich w porównaniu z r. 1946 przybyło 15, a uczęszczało do nich 11 433 uczniów.

Pod względem składu społecznego w szkołach zawodowych przeważała wśród uczniów młodzież pochodzenia robotniczego i chłopskiego. Młodzież szkół doksztalających zawodowych rekrutowała się głównie, bo aż w 94% ogółu, ze środowiska robotniczego i chłopskiego. W gimnazjach i liceach zawodowych młodzież ze środowiska robotniczego stanowiła 84% ogółu uczniów, reszta wywodziła się z rodzin inteligencji i wolnych zawodów. W szkolnictwie rolniczym 97% stanowiła młodzież chłopska⁵³.

Sprawę kwalifikacji do nauczania w szkołach zawodowych regulowało rozporządzenie prezydenta RP z dnia 21 października 1932 r. o kwalifikacjach zawodowych do nauczania w szkołach i na kursach zawodowych⁵⁴. Rozróżnia ono kwalifikacje nauczycieli przedmiotów zawodowych, przedmiotów pomocniczych oraz kwalifikacje instruktorów. Przepisy te miały moc obowiązującą w pierwszych latach powojennych, a niezbędne zmiany zostały wprowadzone okólnikiem ministra oświaty z dnia 12 grudnia 1947 r.⁵⁵

Reasumując należy podkreślić, że szkolnictwo zawodowe rozwijało się dynamicznie i odegrało ważną rolę w zaspokojeniu rosnących potrzeb kadrowych przemysłu, budownictwa, komunikacji i rolnictwa.

ZAKŁADY KSZTAŁCENIA NAUCZYCIELI

Odbudowa i rozwój szkolnictwa w pierwszych latach powojennych wymagały sporej liczby dobrze przygotowanych pod względem merytorycznym i pedagogicznym nauczycieli, którzy mieli wychować młodzież zgodnie z założeniami nowego ustroju społeczno-politycznego państwa ludowego. W pierwszych latach powojennych nawiązano w zasadzie do systemu kształcenia nauczycieli, jaki istniał w Polsce międzywojennej. Na gruntowną i perspektywiczną reformę systemu kształcenia nauczycieli było za wcześnie. W oparciu o istniejące ustawy kierownik Resortu

⁵² *Ibidem*. Wywiad dr. S. Petersa z kuratorem OSK W. Gałeckim, „Dziennik Polski” z 18 I 1947.

⁵³ AKOSK w Krakowie, Sprawozdanie Wydziału Szkolnictwa Zawodowego za rok 1945/46.

⁵⁴ Dz. U. RP, 1932, nr 91, poz. 274.

⁵⁵ Dz. Urz. Min. Oświaty, 1947, nr 12, poz. 296.

Oświaty PKWN odpowiednim zarządzeniem utrzymał 2-letnie pedagogia, z ich dotychczasową organizacją i programem, oraz licea pedagogiczne, do których polecono przyjmować również uczniów uczęszczających przed wybuchem wojny do IV klasy gimnazjum ogólnokształcącego⁵⁶.

Wkrótce jednak okazało się, że brak jest kandydatów do zawodu nauczycielskiego, co mogło opóźnić uruchomienie wszystkich szkół powszechnych. W tej sytuacji należało przyspieszyć proces kształcenia nauczycieli głównie przez rozbudowę sieci zakładów kształcenia nauczycieli. Nowe zarządzenie o organizacji roku szkolnego 1944/45 skróciło tymczasem okres nauki w liceach pedagogicznych z trzech do dwóch lat oraz nakazywało organizować roczne kursy pedagogiczne dla kandydatów posiadających świadectwo dojrzałości. Wobec poważnego braku nauczycieli Ministerstwo Oświaty zarządziło uruchomienie wielu kilkumiesięcznych kursów przygotowujących do pracy w szkole powszechnej. Najpierw zalecono organizowanie 3-miesięcznych, a potem, 6-tygodniowych kursów pedagogicznych dla absolwentów liceów ogólnokształcących i zawodowych. Wreszcie zarządzeniem ministra oświaty z dnia 22 maja 1945 r. powołano do życia 6-miesięczne wstępne kursy pedagogiczne dla kandydatów posiadających świadectwo ukończenia 7-klasowej szkoły powszechnej. Nieco później minister zezwolił na skracanie powyższych kursów nawet o połowę⁵⁷. Obok przyspieszonego, skróconego kształcenia powiększano systematycznie liczbę liceów pedagogicznych, które od r. 1946/47 składały się z dwóch klas przygotowawczych i dwóch klas licealnych⁵⁸. Na lata 1945—1947 przypada okres tworzenia 4-letniego liceum pedagogicznego nowego typu, opartego na podbudowie szkół siedmioklasowych. Władze oświatowe zajęły się także kształceniem wychowawczyń przedszkoli. Na miejsce przewidzianych ustawą z dnia 11 III 1932 r. 4-letnich seminariów dla wychowawczyń przedszkoli wprowadzono 3-letnie seminaria.

W pierwszych powojennych latach zapoczątkowano też kształcenie nauczycieli szkół powszechnych w wyższych uczelniach pedagogicznych. Nad modelem kształcenia nauczycieli dyskutowano na zjeździe łódzkim oraz na konferencji zwołanej do Krakowa 17—19 grudnia 1945 r., gdzie opracowano zasady kształcenia nauczycieli na najbliższy okres. Uznano, że kształcenie nauczycieli powinno się odbywać na poziomie szkoły wyższej, do czasu jednak zaspokojenia niezbędnych potrzeb należy przygotowywać nauczycieli szkół powszechnych w liceach pedagogicznych. Zakłady kształcenia nauczycieli typu średniego muszą się oprzeć na szerokiej bazie rekrutacyjnej w celu zapewnienia sobie dopływu kandydatów ze środowisk robotniczego i chłopskiego. Ustalenie w zawodzie na-

⁵⁶ Dz. Urz. Resortu Oświaty, 1944, nr 1—4, poz. 5.

⁵⁷ B. Ratuś, *Licea pedagogiczne w Polsce Ludowej 1944—1970*, Warszawa—Poznań 1974, s. 26.

⁵⁸ Ratuś, *op. cit.*, s. 28.

uczucielskim winno nastąpić dopiero po odpowiednio zorganizowanej i kontrolowanej praktyce młodego nauczyciela. Praktyka ta, zakończona egzaminem, winna stanowić integralną część systemu przygotowania zawodowego nauczycieli. Zmiany programowe w zakładach kształcenia typu licealnego winny zmierzać w kierunku rozbudowy przedmiotów ogólnokształcących kosztem nauk pedagogicznych, wprowadzenia obowiązkowej nauki języków obcych, wprowadzenia do nauczania elementów nauk społeczno-ekonomicznych oraz wydzielenia higieny szkolnej jako osobnego przedmiotu nauczania. Za niezbędne uznano organizowanie określonych instytucji mających na celu zapewnienie wszystkim nauczycielom pomocy i opieki w ich pracy samokształceniowej. Dalsze kształcenie kwalifikowanej kadry nauczycielskiej winno być stanowić nieodłączną część całego systemu kształcenia nauczycieli, zwłaszcza wobec braku możliwości pełnego realizowania w chwili obecnej zasady przygotowania zawodowego nauczycieli na poziomie wyższym. Postulowano wreszcie, by zakłady kształcenia nauczycieli mogły być organizowane i utrzymywane zarówno przez państwo, jak też samorząd i organizacje społeczne.

Oczywiście w toku praktycznej realizacji wysuwane tam postulaty uległy różnym modyfikacjom w związku z modernizacją całego systemu szkolnego. W r. 1946 zlikwidowane zostały pedagogia, a w ich miejsce zorganizowano w Krakowie, Gdańsku, Łodzi i Wrocławiu 3-letnie państwowe wyższe szkoły pedagogiczne jako szkoły nieakademickie, przygotowujące nauczycieli szkół powszechnych.

Niezwykle trudnym problemem do rozwiązania w okresie przejściowym była sprawa nauczycieli niewykwalifikowanych. W toku pracy zaocznie uzupełniali oni swe wykształcenie w zakresie liceum pedagogicznego w rejonowych komisjach kształcenia niekwalifikowanych nauczycieli. Komisje te Ministerstwo Oświaty powołało do życia już w 1945 r. i działały one głównie przy liceach pedagogicznych⁵⁹. Komisje rejonowe przeznaczone były dla osób legitymujących się świadectwem ukończenia szkoły podstawowej, a czas nauki trwał 5 lat. Natomiast nauczyciele z wykształceniem średnim mieli możliwość zdobywania kwalifikacji zawodowych systemem zaocznym na wyższych kursach nauczycielskich, a od 1951 r. także w wyższych szkołach pedagogicznych.

Z uwagi na ogromne niedobory kadrowe w szkolnictwie powszechnym Ministerstwo Oświaty wyznaczyło limity, jakie mają dostarczyć poszczególne okręgi do dnia 1 września 1945 r. w postaci nowych nauczycieli, poza absolwentami zakładów kształcenia. I tak Kraków miał dostarczyć 1350 nauczycieli, okręg lubelski 450 nauczycieli, warszawski 1100, łódzki 1250, śląski 750 i poznański 750⁶⁰.

⁵⁹ Dz. Urz. Min. Oświaty, 1945, nr 5, poz. 207.

⁶⁰ AKOSK w Krakowie, Protokoły z konferencji u kuratora Okręgu Szkolnego Krakowskiego.

Celem wykonania powyższego zarządzenia utworzono w Okręgu Szkolnym Krakowskim trzy rodzaje kursów wprowadzających do zawodu nauczycielskiego, a mianowicie: 6-tygodniowe dla absolwentów liceów ogólnokształcących i zawodowych, 3-miesięczne dla absolwentów gimnazjów i 6-miesięczne dla kandydatów ze świadectwem 7-klasowej szkoły powszechnej. Kursy te uruchomiono: 5 w Krakowie oraz 13 oddziałów na terenie województwa. Na dzień 1 kwietnia 1946 r. w Okręgu Krakowskim funkcjonowało 13 zakładów kształcenia, w tym 2 seminaria wychowawczyń przedszkoli. Ogółem uczęszczało do nich 1297 uczniów. Zatrudniały one 102 nauczycieli etatowych i 88 pomocniczych. W porównaniu z r. 1945 nastąpił wzrost o 4 zakłady i 623 uczniów⁶¹. W 1946 r. Państwowe Pedagogium w Krakowie miało 3 oddziały i 61 słuchaczy, a wyższy kurs nauczycielski posiadał 4 oddziały z 136 słuchaczami, w tym 30 nauczycieli pochodziło z samego Krakowa, a 106 spoza tego miasta i z innych okręgów szkolnych⁶².

Tabela 2. Stan organizacyjny zakładów kształcenia nauczycieli na terenie Okręgu Szkolnego Krakowskiego 1946 r.

Lp.	Zakład kształcenia	Nauczycieli		Liczba klas	Liczba uczniów	
		kwal.	niekwal.		chłopców	dziewcząt
1	Biała Lic. Pedagogiczne	20	1	8	119	192
2	Bochnia Lic. Pedagogiczne	13	10	8	42	176
3	Kraków Lic. Pedagog. Męskie	24	2	5	109	75
4	Kraków Lic. Pedagog. Żeńskie	19	2	7	—	312
5	Kraków Semin. dla Wychow. Przedszkoli	15	1	6	—	179
6	Krzyszowice Lic. Pedagogiczne	14	2	4	35	102
7	Limanowa Lic. Pedagogiczne	15	5	7	75	195
8	Myślenice Lic. Pedagogiczne	14	2	3	34	51
9	Nowy Sącz Lic. Pedagogiczne	17	3	7	47	190
10	Rabka Semin. dla Wychowawczyń Przedszkoli	9	2	3	—	101
11	Stary Sącz Lic. Pedagogiczne	19	1	5	51	156
12	Tarnów Lic. Pedagogiczne	22	2	10	102	272
13	Zakopane Lic. Pedagogiczne	13	2	25	36	103
R a z e m		214	35	78	650	2104

⁶¹ AKOSK w Krakowie, Materiały Sprawozdawcze Wydziału Kształcenia Nauczycieli za rok 1945/46.

⁶² *Ibidem.*

W Okręgu Szkolnym Krakowskim istniały także szkoły stanowiące podbudowę dla zakładów kształcenia nauczycieli, a mianowicie gimnazja przy 6 zakładach, 25 oddziałów z 935 uczniami oraz 5 klas wstępnych do liceów pedagogicznych ze 122 uczniami. Były też pedagogiczne kursy przygotowawcze 1-letnie lub 2-letnie z 13 oddziałami i 456 uczniami. W sumie więc jako podbudowa zakładów kształcenia nauczycieli funkcjonowało 45 oddziałów z 1569 uczniami. W 1946 zorganizowano rejonowe konferencje kształcenia nauczycieli niekwalifikowanych z cenzusem gimnazjalnym w Krakowie, Białej, Bochni, Starym Sączu, Tarnowie i Zakopanem, a bez cenzusu gimnazjalnego w Krakowie i Limanowej, natomiast z wykształceniem licealnym w Krakowie, Białej, Nowym Sączu i Tarnowie. Organizowano też kursy wakacyjne dla czynnych niekwalifikowanych nauczycieli w Zakopanem, Białej, Bochni, Krakowie, Nowym Sączu, Tarnowie i Limanowej. Ogółem liczba słuchaczy wynosiła 339, w tym 119 mężczyzn i 229 kobiet. Na kursach tych pracowało 54 wykładowców. Przy wszystkich liceach pedagogicznych i seminariach w 1946 r. uruchomiono internaty i stołówki.

Stan organizacyjny zakładów kształcenia nauczycieli przedstawia tabela 2.

Uczniowie zakładów kształcenia nauczycieli wywodzili się głównie ze środowisk robotniczego i chłopskiego, w tym że 60% stanowiły dzieci chłopskie, 15% robotnicze, a 25% pochodziło z inteligencji. Zdecydowaną przewagę w tych zakładach miały dziewczęta.

OŚWIATA DOROSŁYCH

Oświata dorosłych stanowiła drugi tor działalności Kuratorium Szkolnego w Krakowie. Problematyką tą zajmował się Wydział Oświaty Dorosłych, który działał w dwóch kierunkach. Jeden z nich to szkolnictwo, drugi obejmował różnego rodzaju działalność kulturalno-artystyczną. Dla młodzieży przerośniętej wiekiem, a także dla dorosłych zaczęto organizować szkoły wieczorowe stopnia podstawowego, gimnazjalnego i licealnego. W r. 1946/47 na terenie Okręgu do szkół średnich dla pracujących uczęszczało 2198 uczniów. Nauczycieli etatowych zatrudnionych było 61 oraz 338 pracowało na godzinach zleconych⁶³. Działalność oświatowa i artystyczna Wydziału Oświaty Dorosłych prowadzona była poprzez teatry, chóry, orkiestry itp. W 1947 r. w Okręgu było zarejestrowanych 331 teatrów, 68 chórów, 47 kapel. Orkiestr różnego rodzaju było 36. Wspomnieć należy także o uniwersytetach ludowych powszechnych i niedzielnych, które skupiały 1170 słuchaczy⁶⁴.

⁶³ AKOSK w Krakowie, Sprawozdanie Wydziału Oświaty Dorosłych za r. 1946/47.

⁶⁴ *Ibidem*.

Jak wynika z powyższych rozważań, tempo odrabiania zaległości okresu międzywojennego i strat okupacyjnych w Okręgu Szkolnym Krakowskim było szybkie. Przyczyniły się do tego należyta odbudowa i zagęszczenie sieci szkół powszechnych, zastosowanie systemu skróconych ciągów w szkołach średnich oraz różnego rodzaju kursów, które objęły kształceniem szerokie rzesze młodzieży i dorosłych. Przeobrażenia społeczno-polityczne w naszym państwie, szybkie tempo odbudowy kraju, przeobrażenia w systemie produkcji powodowały potrzebę wykształcenia młodych wykwalifikowanych pracowników, którzy by sprościli rosnącym zadaniom. Władze Polski Ludowej, świadome swych zadań, zajęły się systemem edukacji narodowej jeszcze w okresie trwającej wojny, tworząc stopniowo nową strukturę szkolnictwa i zapewniając odpowiednie środki materialne do realizacji wytyczonej polityki oświatowej.

ВИНЦЕНТЫ КОЛОДЗЕЙ, ЗЫГМУНТ РУТА

ОРГАНИЗАЦИОННЫЙ УРОВЕНЬ СИСТЕМЫ НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
В КРАКОВСКОМ УЧЕБНОМ ОКРУГЕ В ПЕРИОД ВРЕМЕННОГО
ПРАВИТЕЛЬСТВА НАЦИОНАЛЬНОГО ЕДИНСТВА (ИЮЛЬ 1945—ЯНВАРЬ 1947)

Содержание

В статье представлены организационные достижения системы народного образования в краковском воеводстве в период Временного правительства национального единства. Были приложены усилия, чтобы учесть в статье все те общепольские элементы преобразований системы народного образования, которые отразились на изменениях и развитии системы народного образования в краковском воеводстве. Этот широкий фон ситуации системы народного образования в те годы и происходящих в ней изменений был композиционно выделен с целью показания путей преобразований и достижений системы народного образования на данной территории.

Процесс восстановления и развития системы народного образования всех ступеней происходил в условиях военных разрушений, хозяйственного упадка страны и ее экономической отсталости, а также упущений в области системы народного образования перед 1939 годом. Новые власти, в области просвещения, уже в 1945 г. открыли на территории краковского учебного округа 1707 начальных школ, 83 гимназии и 56 общеобразовательных лицеев с общим количеством 24.061 учеников. В годы 1945—1947 произошло дальнейшее расширение сети начальных и средних школ. Развитие промышленности и сельского хозяйства на новых общественно-экономических основах требовало быстрого пополнения квалифицированных кадров рабочих и техников. Это задание приняла на себя сеть школ профессионального обучения, которая в первые послевоенные годы опиралась на указе Енджеевича, относительно системы народного образования, от 11 марта 1932 г. Отдельную группу профессиональных школ составляли заведения обучающие учителей, действующие в рамках той системы, которая образовалась в польском государстве перед вспышкой II мировой войны. Рядом с 11 заведениями обучающими учителей, 2 семинариями для воспитательниц и детских садах, 1 педагогическим (до 1946 г.) — учебным заведением принима-

ющим даже с недостаточной подготовкой — функционировало в округе в то время большое количество курсов ускоренной подготовки, готовящих к учительской профессии лиц с различным образованием, в том числе также не превышающим начальной школы. Были созданы новые условия для развития просвещения в среде взрослых, что выразилось организацией многих форм обучения трудящихся, в том числе вступлением в борьбу за ликвидацию безграмотности. Борьба за модернизацию всей системы народного образования, за то, чтобы она опиралась на принципах общественной справедливости, нашла свое отражение так же в краковском школьном округе. В создании условий всеобщей доступности и полной демократизации системы начальных и средних школ различных типов, в городе и в деревне, определенное место занимают школьные власти, партийные просветительские деятели и активисты профсоюзов краковского округа.

Перевела К. Клёша

WINCENTY KOŁODZIEJ, ZYGMUNT RUTA

THE STATE OF EDUCATION ORGANIZATION IN THE CRACOW SCHOOL DISTRICT DURING THE NATIONAL UNITY GOVERNMENT
(JULY 1945—JANUARY 1947)

Summary

This article presents the organizational achievements of schooling in the Cracow Voivodeship during the National Unity Government. The authors endeavoured to include all Polish elements of transformation in the system of education which influenced changes in and the development of schooling in the Cracow region. This wide background of schooling in those times and occurring changes have been individuated to show the ways of changes and achievements involving schooling in the discussed area.

The process of rebuilding and developing schooling of all levels was carried out in conditions involving war damages, an economic ruin of the country and its economic backwardness and also shortcomings in schooling prior to 1939. The new education authorities opened in 1945 in the Cracow School District 1707 primary schools, 83 gymnasiums and 56 general education lyceums, including altogether 24,061 pupils. There was a further development in primary and secondary schools in the years 1945—1947. The development of industry and agriculture on new socio-economic foundations required a rapid supply of qualified workers and technicians. This task was undertaken by professional schools, based in the first years following the end of World War II on the Jędrzejowiczowski Decree on Education of March 11th 1932. A separate group of professional schools comprised Teachers' Training Colleges also linked with the system which developed in Poland prior to World War II. In addition to 11 training institutions, two training colleges for nursery teachers, one teachers' training college (up to 1946), there were in that District in those years numerous shortened courses preparing for the teachers' profession candidates with various education including those with primary school education. The newly created conditions for the development of adult education was expressed by the organization of many forms of educating working people including struggles to combat illiteracy. Endeavours

to modernize the entire school system by basing it on principles of social justice was also reflected in the Cracow School District. As regards the creation of conditions for a generalization and complete democratization of primary and secondary schools of various types in towns and villages a concrete role was played by school authorities, Party education activists and activists of the Union movement in the Cracow region.

Translated by Jan Rudzki